

Problems of Onomastics / Вопросы ономастики 21. (2024)

Főszerkesztő: JELENA BEREZOVIĆ. Uráli Állami Egyetem, Jekatyerinburg. 799 lap (1. 240 lap, 2. 277 lap, 3. 282 lap)

A Jekatyerinburgi (Oroszország) Uráli Állami Egyetemen megjelenő névtani folyóirat 2024. évi három számában huszonnyolc tanulmány és számos rövidebb írás (kisebb közlemény, recenzió, konferenciabeszámoló, megemlékezés) jelent meg, zömében orosz, kisebb számban angol nyelven. Az alábbiakban a három szám tartalmát ismertetem.

1. szám

Tanulmányok. E kötetben tíz tanulmány kapott helyet: hét orosz és három angol nyelvű. A folyóirat első írása egy tanulmánysorozat része. V. V. NAPOLJSZKIH a lap előző évfolyamának 3. számában már foglalkozott a finnugor *mari*, *merja* és *muroma* népnevek etimológiájával. Aktuális tanulmányában a *mari* népnév iráni eredetét járja körül (9–26). Elutasítja a MUNKÁCSI BERNÁT által felvetett 'ember, férfi' jelentését, s helyette egy ösoszét eredetű 'férj; szabad fiatalember; nemes férfiakból álló katonai osztály' jelentést valószínűsít a marik harcossága alapján. Ezzel magyarázza a marik külső, török eredetű csere-misz nevének a létrejöttét is. A kötet második tanulmánya hat szerző közös műve: A. V. DIBO, A. M. BAJBOSZIN, K. K. KENZSALIN, G. A. BEGIMOVA, B. ABDUALIULI és B. N. HONYINOV terjedelmes írása (27–71) a kazah helynevekben előforduló mongol eredetű réteget vizsgálja. Figyelmük a makrotoponimákra (helység-, víz- és hegynevekre) irányul: a mongol eredetű nevek etimológiáit mutatják be, felülvizsgálva több, általuk tévesnek minősített magyarázatot. A szerzők emellett bemutatják a nevek kazah adaptációjának a sajátosságait, valamint megkísérik a nevek rendszerezését az átvétel ideje és az átadó nyelvek alapján. A két orosz nyelvű írást két angol nyelvű tanulmány követi. Az első szerzője L. PEREZ-HERNÁNDEZ, aki a spanyol nyelvben használatos, nyelvtanilag semleges *-i* kicsinyítő-becéző képző viselkedését vizsgálja (72–96). A korábbi kutatások azt mutatják, hogy semlegessége ellenére inkább a női becenevek alkotásában vesz részt. A tanulmány négy nemzedék névhasználati szokásai alapján igyekszik kideríteni, hogy a képző megőrizte-e semlegességét, vagy folyamatban van a nőnév-képzővé való alakulása. A másik angol nyelvű írásban M. RIAZ (96–110) a ragadványnevek összetett kérdésével foglalkozik. A szerző a pakisztáni, pandzsábi nyelvet beszélő, kasztrendszerben élő közösségekben végzett kutatása alapján a nevekben megjelenő negatív érzelmeket, kirekesztést, társadalmi feszültségeket, szociokulturális jelenségeket tárja fel. JU. SZ. KOSZTILEV és A. V. TYIHOMIROVA tanulmánya az Urálban bányászott ásványoknak a geológiai szakirodalomban használt neveit elemzi, feltárva a főbb szóalkotási modelleket (111–130). Eredményeik szerint a névadásban a személynevek és a helynevek játszanak kiemelt szerepet. N. H. JEMIKOVA, M. M. PASTOVAM, R. B. UNAROKOVA és Z. A. CEJEVA közös tanulmánya a cserkesz földrajzi köznevekkel és népi helynévadással foglalkozik (131–151). Vizsgálataikat folklórszövegek és a beszélt népnyelv alapján végezték: korpusz- és diskurzuselemzéssel összevetették a valós és mitikus táji objektumok reprezentációs formáit az epikus szövegekben és a beszélt nyelvben. T. V. TOPOROVA

az óizlandi *heimr* 'világ' főnevet és annak helynévi származékait vizsgálja az Edda-énekekben (152–168). Komplex elemzése során a szó statisztikai, grammatikai, szintaktikai, etimológiai és mitológiai sajátosságait veszi figyelembe. Kutatásából kiderül, hogy a lexéma az ősi énekek központi fogalma, kulcsszava. A rovat utolsó tanulmányában B. V. KOVALJEV és F. N. DVINYATIN a *Karamazov* családnév szemantikáját vizsgálja Dosztojevszkij *Karamazov* testvérek című regénye alapján (169–186). A családnévet a névtani szakirodalom török eredetűnek, a *qara* 'fekete' melléknév származékának tartja. A szerzők egy új etimológiát javasolnak, úgy vélvén, hogy a névben a vörös és a fekete (*qara* 'fekete' – *kirmiz* 'vörös') színevek ellentéte fejeződik ki, ami a regény szövegének egészében is tetten érhető.

Rövid közlemények. A rovatban két írás kapott helyet. L. REPANŠEK a szlovéniai Nanos hegy ókori *Ocra* nevének az etimológiáját járja körbe (187–197), Z. H.-M. IONOV pedig a nagyvárosokban és a törökországi diaszpórában élő cserkeszek kettős családneveivel, létrejöttük és használatuk okaival foglalkozik (198–206).

Recenziók. A rovatban két könyvismertetés szerepel. SZ. G. HADZSIJEVA egy nyugat-hercegovinai helynévgyűjteményt mutat be (207–224), amely a Široki Brijeg várostól nyugatra fekvő négy helység 1891-ből származó kataszteri helyneveit dolgozta fel. A másik recenzióban A. I. CSIVARZINA egy macedón családnévszótárt ismertet (225–231), amely kiemelt figyelmet fordít az etnikumok közötti kapcsolatokra, a történelmi háttér bemutatására, s a macedón nevek mellett részletesen elemzi a macedónok körében használatban lévő idegen eredetű családneveket is.

Tudományos élet. E rovatban egy 2023 májusában a kaukázusi Adigei Köztársaság központjában, Majkopban megrendezett, az Orosz nyelv az oktatásban Dél-Oroszországban és az Észak-Kaukázusban címet viselő nemzetközi konferenciasorozat harmadik alkaljáról olvashatunk összefoglalót Z. K. BEDANOKOVA, JE. A. SZOKUR és A. A. ADZINOVA tollából (232–235). A konferencia központi témája a névtan volt, mivel egyben ez volt a 13. adigei névtani konferencia is. Az összejövetelen számos előadás hangzott el a névelmélet, a helynévkutatás és az irodalmi névadás területéről, valamint a tulajdonnevek reklámokban, internetes kommunikációban betöltött szerepéről.

A kötet utolsó írásában L. M. HUSZAINOVA, G. N. JAGAFAROVA és R. T. MURATOVA emlékezik meg Firdausz Gilymitgyinovna Hiszamitgyinova (1950–2023) orosz–baskír nyelvészről (236–240). A 2023-ban elhunyt tudós a török történelmi fonetika, névtan és lexikográfia nemzetközileg elismert kutatója volt, aki névtani munkásságával, hely- és személynévszótáraival megteremtette a baskír névtani kutatások alapjait.

2. szám

Tanulmányok. E szám egy angol és hat orosz nyelvű írást tartalmaz. A terjedelmes angol nyelvű tanulmányban B. M. PRÓSPER az északkelet-italiai Brescia környékén használt ókori személyneveket vizsgálja (9–50). Ezek jellegzetes regionális jegyeket mutatnak, amelyek máshol nem fordultak elő az adott időszakban; a szerző ennek a hátterét világítja meg a nevek etimológiai elemzésével. Ezt követi M. D. SZOHINA orosz nyelvű tanulmánya, amely a 6–11. századi kínai történelmi forrásokban szereplő *Nü guo* 'Női királyság' nevet viselő ország helyét igyekszik meghatározni (51–72). A sokak által mitikusnak vélt név a szerző szerint létező helyre utalt; ennek pontos elhelyezkedését a forráselemzés alapján Kelet-Tibetben véli megtalálni. I. M. GANZSINA írása egy keresztény személynevekkel

foglalkozó tanulmány sorozat harmadik része (73–89). A szerző 16–17. századi tveri források adatai alapján azt vizsgálja, hogyan alakultak át a népi névhasználatban a kanonizált keresztény személynevek, s jöttek létre a csonka alakok a -j hangra végződő nevekből (pl. *Vaszil* < *Vaszilij*, *Tarasz* < *Taraszij*). K. A. KLIMOVA és I. O. NYIKITYINA az oroszországi, pontuszi görög kisebbség körében 2022–23-ban végzett kutatásokról számol be. A vizsgálat célja a görög személynévadásra jellemző hagyományok továbbélésének, illetve a névadásban bekövetkező változásoknak a felderítése volt (90–109). A nyelvében erősen eloroszosodó közösség nemzeti identitásának megőrzésében fontos szerepe van a névválasztásnak; a korábban jellemző ruszifikációt a 90-es évektől a görög nevek használatával ellensúlyozzák. D. V. KUZMIN terjedelmes orosz nyelvű tanulmánya a karéliei livvi (olonyeci) helynévadásról foglalkozik (110–152). A szerző lexikális-morfológiai elemzése részletesen bemutatja az egyes helynévtípusokat, kronológiai rétegeiket, a településnév-adás motivációit. A. A. KASZIMOVA és G. M. MAMIRBEK Kelet-Kazahsztán három járásának településneveit vizsgálja. A régió helynévrendszere kazah és orosz helységnevekből áll; az utóbbiak a több hullámban zajló orosz betelepülés eredményeként jöttek létre. Az analízis célja a településnevek sajátosságainak és kronológiai rétegeinek a feltárása (153–171). A rovat utolsó tanulmányában M. V. ZAVJALOVA a litvánok körében szentnek tartott kövek, sziklák neveit, valamint a kőnevekhez kapcsolódó legendákat vizsgálja. A mintegy ötszáz, pogány istenekhez és keresztény szentekhez kötött kő neve tükrözi a kereszténységnek a pogány névadásra gyakorolt hatását, a népi gondolkodás és néphagyomány változását (172–191).

A rovatnak a korábbi tanulmányoktól elkülönülő, tematikus alegysége az Expedíció a Fehér-tenger Pomorje régiójába címet viseli, s három, az adott terület névadásával kapcsolatos tanulmányt tartalmaz. 2022–23-ban nagyszabású névtani gyűjtőmunka zajlott Oroszország északnyugati részén, a Fehér-tenger partvidékén; a szerzők ennek az eredményeit mutatják be. Az első tanulmányban V. SZ. KUCSKO (192–209) a karéliei Belomorszki járásban végzett személynévgyűjtésről és a gyűjtött anyag feldolgozásáról számol be. A cikk a régióban használatos kollektív becenevek motivációit igyekszik feltárni. JE. L. BEREZOVICS szintén e neveket vizsgálja ugyanebben a járásban (210–230). Eredményei szerint e nevek szoros kapcsolatban vannak az óhittel és a pogány névadásal. A harmadik tanulmányban I. I. MULLONEN a régió helynévrendszerében megőrzött karél nyomokat kutatja (231–247). Az egykori őslakos finnugor nép által alkotott nevek ma már a névállományban csak alig 10%-át teszik ki.

Recenziók. A rovatban két könyvismertetés kapott helyet. N. VUJOVIĆ angol nyelvű recenziójában egy háromkötetes bosnyák családnévszótárt mutat be (248–254). A szótár névtani értékein túl széles körű betekintést nyújt az etnikailag sokszínű ország névadásába. A másik recenzióban M. N. GUBZOKOV egy történeti helynévszótár első kötetét ismerteti. A tervezett sorozat a kaukázusi Nyugat-Cserkeszföld földrajzi neveit adja közre 18–19. századi orosz források alapján. Az első kötet Abadzekia régió neveit mutatja be (255–264).

Tudományos élet. A rovatban további négy névtani vonatkozású könyvismertetés olvasható. L. TOORIANS egy holland személynévszótár első, Északnyugat-Európa elsődlegesen hollandok által lakott régióinak történeti személyneveivel, azok morfológiájával és szemantikájával foglalkozó kötetét mutatja be (264–266). N. V. KABINYINA egy helytörténeti monográfiát ismertet, amely a Volga, a Nyugati-Dvina és a Pola folyók vízgyűjtő területének őstörténetével foglalkozik; a múlt feltárásában fontos szerepet kapnak a régió helynevei (266–268). A. I. FALILEJEV egy francia személynévszótár második kötetét mutatja be, amely az ókori gall eredetű neveket és a gall névadás sajátosságait tárgyalja

(268–270). Végezetül M. V. JASZINSZKAJA egy szlovén pap nyomtatásban megjelent, 19. századi kéziratos helynévgyűjtéséről számol be (270–272).

Konferenciák, kongresszusok, szimpóziumok. A kötetet záró rovatban M. V. ZAVJALOVA és A. B. IPPOLITOVA a 2023 decemberében az Orosz Tudományos Akadémián megrendezett névtani konferenciáról közöl beszámolót (273–277).

3. szám

Tanulmányok. A kötet tizenegy tanulmányt tartalmaz, ezek közül tíz orosz és egy angol nyelvű. Az első, orosz nyelvű tanulmány a népnevek világába kalauzolja az olvasót. V. V. NAPOLSKIH és O. D. SZURIKOVA az uráli nyelvtudomány egyik nyitott kérdésének, a nyelvcsaládhoz tartozó erzak és moksák külső, az oroszban használt *mordva* elnevezésének az eredetét járja körül (9–40). A népnév orosz közvetítéssel terjedt el a nyelvtudományban, s bár a szakirodalom elfogadja az iráni eredetét, az iráni *marta- 'ember, férfi' szóval való kapcsolata a szerzők szerint kétséges, ezért új magyarázatot adnak közre. A következő tanulmányban A. V. VARLAMOV és JU. N. VARLAMOVA az Amur vízgyűjtő területének mandzsu-tunguz eredetű vízneveit vizsgálja (41–55). A nevek etimológiai elemzése alapján arra a következtetésre jutnak, hogy – eltérően a modern térképészeti gyakorlattól – a területen élő szibériai evenkik az Amur teljes vízgyűjtőjét egységes vízrendszernek tekintik. A nagyobb folyókat e rendszerben elfoglalt helyük és a földrajzi fekvésük alapján nevezték el. Az *Amur* név eredete máig tisztázatlan, az eddigi megfejtési kísérletek nem meggyőzőek. A szerzők úgy vélik, hogy tunguz eredetű, s jelentése 'hátsó, a nagy folyó utolsó része', mivel eredetileg nem a teljes folyót, hanem annak csak egy szakaszát jelölte. A. JE. PETROSZJAN az örmény ábécé megteremtőjének, Szent Meszrop Mastocnak az alakját és a róla alkotott képnek a kialakulását mutatja be (56–69). Az örmény folklórban a szentté avatott személy tevékenységét isteni csodának tartják, személye pedig egy ősi pogány örmény istennek, Tírnek, a főisten írnokának a keresztény adaptációja. A szerző szerint ez alapján fejthető meg a *Mastoc* 'írnök' név. SZ. JU. NYEKLJUDOV írása tematikájában jobbra kilóg a névtani tanulmányok sorából. Összehasonlító démonológiai kutatása során a közép- és nyugat-európai nyelvekben az ún. 'vademberek' elnevezéseit vizsgálja (70–92). Ezeknek a démonszerű, de mégis élő lényeknek különböző neveik vannak, de közös motívációjuk a vadság kifejezésre juttatása. Neveik megjelenhetnek a toponimákban (elsősorban hegynevekben), így névtani szempontból is érdeklődésre tarthatnak számot. Ezt követi N. V. ZSURAVLJEVA és N. V. KABINYINA írása, egy tanulmányosorozat első része. A szerzők a szoloveci monostorban készült jegyzőkönyvekben előforduló, nem szláv eredetű személynevekkel foglalkoznak (93–116). A fehér-tengeri régióban található kolostor 16–17. századi okleveleiben adatolt nyolcvan név alapján az itt élő népek névadásáról és eloroszosodásáról is képet kapunk. I. A. SZEDAKOVA levéltári és élőnyelvi kutatásai alapján a bolgár családnévrendszer változásairól, a névalkotás módjairól, az idegen eredetű nevek adaptációjáról ír (117–138). Szintén személynevekkel foglalkozik D. K. POLJAKOV tanulmánya: három kulcsfontosságú történelmi időszak (a cseh és szlovák nemzeti ébredés a 19. században, a Szovjetunió megalakulása és napjaink) szláv névadási szokásai alapján a létrejövő új társadalmi rendszerek és a személynévadás, illetve személynévhasználat összefüggéseit tárja fel (139–155). A következő cikkben JE. O. BORISZOVA az olyan orosz nyelvjárási ragadványneveket vizsgálja, amelyek a névvisező életének valamely meghatározó eseményére utalnak (156–177). Az élőnyelvi gyűjtés alapján készült elemzés a névadás hátterét igyekszik feltárni a nevekkel

kapcsolatos magyarázatok igazságtartalmának a kiderítésével. A rovat egyetlen angol nyelvű tanulmányában M. ŠEKLI az *-ov/-ev* végű szlovén földrajzi nevek etimológiájáról értekezik (178–192). Ez az egyik legproduktívabb helynévképző a szláv nyelvekben, a szlovén névadásban is kiemelt szerepet kap. Eredetének tisztázása után a szerző bemutatja azokat a névtípusokat, amelyekben a képző előfordul. Szintén a délszláv nyelvekhez kapcsolódik A. A. PLOTNYIKOVA írása: a kelet-szerbiai falvak elnevezéseit vizsgálja a néphagyomány, a helyi legendák alapján (193–212). Az etnikailag vegyes régió viharos története, a több évszázados török hódoltság az emberek gondolkodására és a népetimológias magyarázatokra is rányomja a bélyegét, ahogy azt a tanulmány címében is szereplő *Rajac* helységnév eredetvizsgálata is mutatja. M. V. GOLOMIDOVA és A. V. DMITRIJEVA Jekatyerinburg képét igyekszik megrajzolni a városi helynevek alapján (213–236), folytatva a városról korábban írt tanulmányok sorát. Az általuk követett díszkurzív megközelítés hozzájárul a helyi identitás megértéséhez, segíti a névpolitikai döntések meghozatalát, s egyben mintául szolgálhat más városok hasonló jegyeinek a leírásához.

Rövid közlemények. A rovatban két angol nyelvű írás kapott helyet. LA DUNIFA az indonéziai Siumpu-szigeten használt, a Koránból származó, negatív jelentéstartalmú arab személynéveket mutatja be (237–249). H. BROMHEAD egy eddig nyelvészeti és névtani szempontból nem kutatott területet vizsgál: az Ausztráliában időjárási katasztrófákra használt elnevezéseket mutatja be a bozóttüzek, a hurrikánok és a földrengések nevei alapján (250–263).

Recenziók. A folyóirat harmadik számában egy könyvismertetés kapott helyet: V. I. SZUPRUN Jakutföld (Szahe Köztársaság) helyneveinek 2024-ben megjelent szótárát mutatja be (264–270).

Évfordulók. A rovatban M. E. RUT és I. I. MULLONEN köszönti Nagyvezda Vlagyimirovna Kabinyinát, a folyóirat szerkesztőbizottsági tagját, az uráli névtudományi iskola jeles képviselőjét (271–277), A. A. BAHTYERVA pedig az ünnepelt tudományos munkáinak bibliográfiai adatait teszi közzé (277–282).

***

SEBESTYÉN ZSOLT

egyetemi docens; Nyíregyházi Egyetem, Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Magyar Nyelvészeti Intézeti Tanszék; Nyíregyháza

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1817-424X>, e-mail: sebestyen.zsolt@nye.hu

Nordisk tidskrift för socioonomastik 3. (2023)

Szerkesztők: EMILIA ALDRIN – LINNEA GUSTAFSSON. Kungl. Gustav Adolf Akademien för Folkkultur, Uppsala. 154 lap

A Nordisk tidskrift för socioonomastik harmadik száma öt angol nyelvű, a finnországi Tamperében 2021 márciusában megrendezett 47. Éves Nyelvészeti Konferencia egyik workshopján elhangzott előadások írott változataként elkészült tanulmányt tartalmaz. A különszámot, melynek témája A társadalmi reprezentáció és a névadás a szociokulturális diskurzusokban,